

KU LEUVEN
LUCAS

Nachtelijke onrust bij personen met dementie

Prof. dr. Chantal Van Audenhove
Alzheimer Liga
St.-Niklaas, 20 januari 2014

LUCAS

- LUCAS is een interdisciplinair kenniscentrum van de KU Leuven op het gebied van zorg en welzijn
- Wij realiseren 3 opdrachten
  - Onderzoek
  - Vorming
  - Dienstverlening

2

LUCAS

*LUCAS streeft ernaar de **levenskwaliteit** van personen te verbeteren door **wezenlijke vernieuwingen** in de zorgpraktijk en het **zorgbeleid** te initiëren en te ondersteunen*

LUCAS

Centrale thema's

- Maatschappelijke evoluties in de zorg
- Ouderenzorg
- Geestelijke gezondheidszorg
- Communicatie in de zorgrelatie
- Welzijn, armoede en sociale uitsluiting

LUCAS coördineert en huisvest ook het Steunpunt voor Welzijn, Volksgezondheid en Gezin

4

Living Well with Dementia

- Opgestart januari 2013
- Onderzoeksteam

 Prof. Dr. Chantal van Audenhove	 Prof. Dr. Anja Declercq
 Dr. Nele Spruytte	 Marieke Van Vracem

5

Doel & vraagstelling

- Levenskwaliteit van mensen met dementie & mantelzorgers verbeteren!
- Vraagstelling
  - Welke **ruimtelijke en zintuiglijke omgevingsfactoren** hebben een invloed op **nachtelijke onrust** bij mensen met dementie?
  - Welke **innovatieve omgevingsinterventies** kunnen bijdragen tot het voorkomen of verminderen van **nachtelijke onrust**?

6

Nachtelijke onrust

"An inappropriate verbal, vocal or motor activity that is not judged by an outside observer to be an obvious outcome of the needs or confusion of the individual"

Cohen-Mansfield & Billig, 1986

7

Probleem !

- 's nachts actief i.p.v. te slapen
  - ⇒ Belastend voor de persoon met dementie
  - ⇒ Belasting zorgverleners
  - ⇒ Vroegtijdige overgang naar woonzorgcentrum
  - ⇒ Verhoogde onveiligheid omwille van gebrek aan toezicht

8

Verklaringen uit de literatuur voor nachtelijke onrust

- Slaapveranderingen bij ouderen / dementie
- Primaire slaapstoornissen
- Fysiologische veranderingen
- Medische en psychiatrische morbiditeit
- Bijwerkingen medicatie
- Omgevingsfactoren

(McCurry, 2009)

9

Impact van de omgeving

Lawton environmental docility hypothesis

*The influence of the environment increases
when competences diminish
because of the dementia process*

Lawton, 1985

10

Literatuurstudie

- Invloed omgeving op onrust
  - Licht
  - Geur
  - Geluid
  - Temperatuur
  - Natuur
  - Kleur
  - Inrichting

11

Literatuur: licht

- Daglicht kan dag-nachtritme bevorderen en agitatie verminderen
- Bewoners van WZC worden minder blootgesteld aan daglicht
- Lichttherapie
  - Bright Light Therapy
    - ⇒ Bevordert dag-nachtritme en stemming
    - ⇒ Minder activiteit 's nachts
    - ⇒ Beter slaap
    - ⇒ Tegenstrijdige gegevens voor effect op agitatie
- Licht voor betere oriëntatie
  - Gebruik van lichtstraten om 's nachts weg te vinden
bv. toilet

12

Literatuur: geur

- Wegwerken van onaangename geuren
  - Door middel van luchtverfrissers of andere aroma-verspreiders
- Implementeren van aangename geuren
  - Werken met aromatherapie
    - Melisse-aroma's en lavendel voor meer rust
  - Werken met huiselijke geuren
    - Huiselijke sfeer zorgt voor minder agitatie
    - Geuren van eten kunnen hier toe bijdragen

13

Literatuur: geluid

- Wegnemen van te veel lawaai
  - Overprikkeling tegenaan
    - ⇒ Vermindering agitatie, verlenging van de slaaptijd
- Werken met muziek
  - Tijdens baden, tijdens de maaltijd, voor slapengaan
  - Voorkeursmuziek beter dan standaard rustgevende muziek
    - ⇒ Discussie over de werking van muziek op agitatie
    - ⇒ Muziektherapie (passief/actief) vermindert dwaalgedrag

14

Literatuur: temperatuur

- Gebruik van temperatuur is minder onderzocht
- Constante temperatuur wordt aangeraden
- Agitatie bij koude kamer- of watertemperatuur
- Slaap
  - Verhoogde huidtemperatuur is geassocieerd met slaperigheid, diepere slaap en minder vaak wakker
  - Passieve opwarming van het lichaam verbetert slaapstoornissen

15

Literatuur: natuur

- Gebruik van (therapeutische) tuinen
  - ⇒ Effect op agitatie, dwaalgedrag, stemming en kwaliteit van leven
  - ⇒ Open deuren voor autonomie?
- (Binnen-) tuinieren
  - ⇒ Kwaliteit slaap en plezier ↑
  - ⇒ Agitatie ↓
- Natuurelementen (Geluiden, Geuren, Voelen, Zien, contact bv. dieren)
  - ⇒ Minder agitatie bij zien van bomen/bloemen
  - ⇒ Contact met dieren kan rust bevorderen
  - ⇒ Tijdens het baden: natuurgeluiden in combinatie met natuurbeelden zorgt voor minder agitatie en meer positief affect

16

Literatuur: kleur

- Moeilijkheden met kleurdiscriminatie, contrasten & dieptezicht
  - ⇒ Veranderingen in kleurperceptie, irritatie door weerspiegelingen
- Kleurcontrast vermindert agitatie want meer klaarheid in de omgeving
- Neutrale kleuren verminderen storend gedrag
- Blauwachtig licht kan dag-nachtritme verbeteren en rusteloosheid verminderen
- Indirect licht om weerspiegeling te voorkomen

17

- Architectonica, P. Verhaest & E. Stroobants
- Contrasterende kleuren toilet-achtergrond

18

Literatuur: inrichting

- Bewegingsvrijheid
  - Rechte gangen
  - Overzichtelijk grondplan
  - Minder meubels om verwarring te voorkomen
  - Zichtbaarheid gemeenschappelijke ruimtes/toilet
  - Gebruik pictogrammen: groot, duidelijk, op ooghoogte
  - ⇒ Betere oriëntatie
  - Slechts 1 gebruik van de kamer reduceert storend gedrag
  - Spiegels en camoufleren deurklink/deuren vermindert aantal exits
- Huiselijkheid
  - Nood aan herkenbaarheid => vertrouwdheid én voorspelbaarheid
  - Sfeerlicht, geuren, meubels, natuurlijke elementen, toegang tot ruimte buiten
  - ⇒ Agitatie & dwaalgedrag ↓ + welzijn ↑

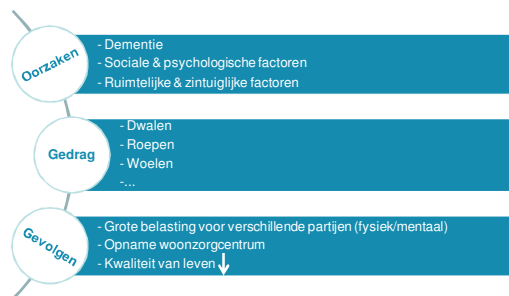
19

Aanpak Living Well with Dementia: Expert Panels

- 3 expert panels
  - Mantelzorgers (n=5)
  - Hulpverleners thuiszorg (n=12)
  - Hulpverleners woonzorgcentra (n=10)
- Doel
  - Literatuuraftoetsen
  - Ervaringen delen
- Resultaat
  - Individuele aanpak
  - Meest aangehaald: muziek, natuur, huiselijkheid
  - Interesse in gebruik van licht
  - Nachtelijke onrust weegt zwaar op hulpverleners en persoon met dementie

20

Nachtelijke onrust

21

Veldstudie Living well with dementia

- Wat is nachtelijke onrust voor zorgverleners uit de residentiële zorgsetting?
- Op welke manier wordt er op dit moment omgegaan met nachtelijke onrust in de residentiële zorgsetting?
- Welke ruimtelijke/zintuiglijke interventies worden hierbij gebruikt?

22

Vorstudie: methode

- 8 woonzorgcentra (10 aangeschreven)
- Interview hoofdverpleegkundige(n)
- Nachtboeken (14 dagen) en interview nachtdienst:
  - Welk gedrag kwam voor?
  - Belasting?
  - Wat heb je hieraan gedaan?
- Observatie nachtelijke onrust & omgeving
  - 1 nacht in elk woonzorgcentrum

23

Woonzorgcentra: diversiteit in grootte, visie, werking

Woonzorgcentrum	Aantal bewoners	Aantal verpleegkundigen	Organisatie van verpleegkundigen	Woonzorgconcept	Interventie
1	90 (4 kortverblij) + stand-by voor service flats	33 bewoners verdeeld in een open en een gesloten leefgroep	Heterogeen**	2 (1 verpleegkundige, 1 zorgkundige)	3 uren + belien/beoordelen + medicatie zetten
2	45 & 45	2 afdelingen van 15 personen waarvan 2 afdelingen met dementie	Heterogeen**	1 verpleegkundige per complex en 1 visier die om 2 uur 's nachts verhuurd van campus	2 uren + belien/beoordelen + medicatie zetten
3	90	2 afdelingen telkens verdeeld in 2 leefgroepen	Heterogeen**	2 (1 verpleegkundige, 1 zorgkundige)	2 uren + belien/beoordelen + medicatie zetten
4	75	1 afdeling apart van 18 bewoners	Heterogeen**	2 (1 verpleegkundige, 1 zorgkundige)	2 uren + belien/beoordelen + medicatie zetten + huizen
5	107	47 bewoners in 2 leefgroepen op een gesloten afdeling	Heterogeen**	2 (1 verpleegkundige, 1 zorgkundige)	2 uren + belien/beoordelen + medicatie zetten
6	180	1 verpleegverpleegd in 2 afdelingen van 2 leefgroepen van 15 personen	Heterogeen**	3 (minimum 1 verpleegkundige)	2 uren + medicatie zetten + belien
7	120 (in 3 kamers kortverblij)	3 leefgroepen van 15 personen	Heterogeen**	2 (1 verpleegkundige, 1 zorgkundige)	2 uren + belien
8	106 (incl 10 kamers kortverblij)	1 verpleeg met 2 leefgroepen van 15 personen	Semi-heterogeen*	2 (1 verpleegkundige, 1 zorgkundige)	2 uren + belien

24

Resultaten: Gedrag

- Fysiek:
  - Dwaalgedrag
  - Opstaan en klaarmaken vs. in bed willen gaan liggen na avondeten
  - Actief bezig zijn
  - Smeergedrag
  - Observatie: lichamelijke onrust zoals verkrampd liggen
- Verbaal
  - Roepgedrag
  - Zingen, praten, prevelen
- Agressief

25

Resultaten

- Dwalen:
  - kamer, in de gang, in de leefruimte +
  - 's nachts en tegen de ochtend
  - maar ook vlak na het avond eten
- Actief bezig zijn:
  - beroep uitoefenen,
  - rommelen aan de onrusthekkens,
  - scheuren incontinentiemateriaal,
  - meubels verplaatsen

26

Resultaten

- Roepgedrag:
  - woorden/zinnen
  - Geluiden in verder gevorderd stadium
- Agressie:
  - Is geen onrust maar wel belastend: slaan, schoppen, vloeken, uitschelden, dat zag ik vooral met de verzorging 's nachts
- Zeer lastig om mee om te gaan volgens zorgverleners: dwalen (vooral het binnengaan bij anderen) & roepgedrag door beperkte communicatiemogelijkheden

27

Resultaten

- Gedrag en frequentie
  - verandert snel door voortschrijden van het proces,
  - het verandert van dag tot dag
  - Zeer individueel
- Plotse en tijdelijke onrust heeft vaak een fysieke oorzaak
- Per wzc enkele vaste bewoners die dagelijks of wekelijks onrust vertonen
- Kortverblijf is ook een probleem dat aangekaart wordt binnen het kader van 'onrust'

28

Resultaten

- In 2 wzc : doordat men registreerde komt men tot de vaststelling dat het minder voorkomt dan men spontaan dacht/verwacht had
- Wat zie je als onrust: hangt af van de zorgverlener en de oorzaak van de onrust bv. gewoonte

29

Resultaten: oorzaken (volgens zorgverleners)

- Wakker worden/nachtelijke onrust:
  - Vanuit de persoon
    - Dementie/ouderdom: desoriëntatie
    - Lichamelijk: incontinentie, pijn, primaire behoeften, bijwerkingen medicatie
    - Gewoonten, rituelen
    - Persoonlijkheid
    - Eenzaamheid, nood aan veiligheid/geborgenheid
    - Frustratie
    - Schaamte/schending privacy (observatie)
  - Vanuit de omgeving
    - Organisatorisch: te vroeg in bed, benadering/situatie overdag, verzorging 's nachts, geen vrijheid, sfeer
    - Sociaal: onrust van medebewoners, contact & bejegening personeel-bewoner
    - Ruimtelijk: lawaai, licht op de afdeling, geen avond-nachtelijke & huiselijke sfeer, fixatie, incontinentiemateriaal, temperatuur en ventilatie, ruimte, tactiele stimulatie, aantal prikkels

30

Resultaten: Oorzaken

- Verschillende oorzaken (ketting)
- "ze zijn niet zo anders dan wij"
- Randvoorwaarden:
  - Beschikken over voldoende info maar hoe capteren en flexibel mee omgaan
  - Meer gewoonten en voorkeuren bevragen
  - Zorgverleners van de nacht kennen de persoon te weinig
  - Overleg is schaars

31

Gevolgen

- Voor de persoon met dementie:
  - Vermoeidheid
  - Mentaal: frustratie, angst, ...
  - Fysiek: vallen, plassen in de kamer, uitglijden, vastgeraken in fixatiemateriaal, koud hebben
  - Interventies zoals medicatie, fixatie
- Voor medebewoners:
  - Verstoorde nachtrust
  - Angst
- Voor zorgverleners:
  - Werkdruk
  - Machteloosheid
  - Ze staan er alleen voor: bang iets fout te doen, alleen beslissen, weinig toezicht
  - Niet gehoord worden
  - Overdag: mensen zijn vaak suf

32

Aanpak: ruimtelijk/zintuiglijk

- Huidige aanpak:
  - **Individuele** aanpak
  - Lichte in de kamer meest aangehaald
  - Maar ook: extra deken, deur open of toe, chauxfage aan
  - Sporadisch: aromatherapie, muziek, kleurlamp, spiegels afplakken, wc zichtbaar maken, kledij verbergen, prikkels verminderen, bel wegnemen, living installeren, ...
- Huiselijke sfeer
- Incontinentiemateriaal aanpassen en goed aandoen
- Fixatie en medicatie
- Gevolgen beperken: matras op de grond, deur sluiten
- Verminderen lawaai: geen kar, plaats van de tillift aanpassen, stille sloten
- Verminderen licht
- Badgesysteem
- Naamkaartjes en kleuren voor de oriëntatie
- Sociale aanpak: individueel, bewoner kennen, verbaal inspelen, kort op de bal
- Organisatorisch: informatie-overdracht, structuur vs flexibiliteit

33

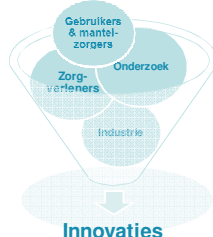
Discussie

- Telkens individueel bepaald
- Aanpak zou een geheel van factoren moeten zijn
- Nood aan meer aandacht voor werking 's nachts en ondersteuning zorgverleners en nood aan meer overleg
- Nood aan meer bewustwording impact omgeving
- Visie van het woonzorgcentrum en van de zorgverlener spelen een belangrijke rol

34

Vervolg

- Innovatieve interventies ontwikkelen & uittesten

- Living Lab : proeftuin in de reële leefwereld
  - Woonzorgcentra & thuisituatie
  - Co-creatie & participatie
  - Focus op innovatie én proces

35

Besluit

- Nachtelijke onrust is een groot probleem in de zorg voor mensen met dementie
- In woonzorgcentra én in de thuisomgeving
- Materiële omgeving is belangrijk voor iedereen! En bepaalt mee ons gemoed, gedrag, functioneren, welzijn.
- Zeker voor mensen met dementie omwille van beperkte mogelijkheden/competenties
- Er wordt onbewust wel rekening mee gehouden maar meer bewustwording is nodig
- Niet los te zien van sociale omgeving

36

Meer informatie

- Schrijf u in op de nieuwsbrief van LUCAS
⇒ www.kuleuven.be/lucas

- Contact

Chantal.Vanaudenhove@med.kuleuven.be

37

Enkele referenties

- Day, K., Carreon, D. & Stump, C. (2000). The Therapeutic Design of Environments for People With Dementia: A Review of the Empirical Research. *The Gerontologist*, 40 (4), 397-416
- Cohen-Mansfield J. & Billig N. (1986) Agitated behaviors in the elderly. I. A conceptual review. *Journal of the American Geriatrics Society* 34, 711-721
- Lawton MP. (1985) The elderly in context: Perspectives from environmental psychology and gerontology. *Environment & Behaviour* 17, 501-519
- Padilla, R. (2011) Effectiveness of environment-based interventions for people with Alzheimer's disease and related dementias. *The American Journal of Occupational Therapy*, 65 (5), 514-522.
- Stroobants, E. & Verhaest, P. (2012) Architectonica - Een thuis voor mensen met dementie. *EPO, Antwerpen*

38

Dank voor uw aandacht !